

KÖSZÖNTÉS

P O M O G Á T S B É L A

Kaposvár háromszáz esztendeje

A mai Kaposvár területén háromszáz esztendeje, 1712. december 2-án kapta meg a letelepülési engedélyt az a néhány család, amely az egykor virágzó, majd a török háborúk és a Rákóczi Ferenc által vezetett kuruc szabadságharc véres küzdelmeiben jóformán megsemmisült települést kezdte benépesíteni. A város lakossága korábban szétszéledt, vagy éppen a háborús események áldozatává vált, épületei romhalmazzá lettek, egykori virágzásának még az emléke is a feledés homályába merült. Pedig a községnek ősi múltja volt, az első okleveles adat 1009-ben említi, tehát első királyunk korából (a pécsi püspökség alapítólevelében). Váráról először a tizennegyedik században számolnak be okiratok, 1555-ben a törökök birtokába került, és csak 1686-ban (tehát Budavár visszafoglalásának évében) jutott ismét magyar kézre. A folyamatos háborúk során a város úgyszólván elenyészett, több alkalommal is tűzvészek martaléka lett, egyetlen ház sem maradt meg épségben, korábban híres malmai romba dőltek, szőlőskertjei, szántóföldjei műveletlenek maradtak. A tizennyolcadik század elején mindössze kilenc család élt az elpusztult város helyén. A környéken birtokosos Esterházy hercegeknek volt köszönhető, hogy néhány évtized leforgása során „feltámadt” romjaiból és a feledésből. Néhány évtizeddel később Somogy vármegye székhelye lett, s a tizennyolcadik század végén már a megyei közélet és kulturális élet eleven központja volt. Erről az öröndetes fejlődésről adott színes (és vidám) képet Csokonai Vitéz Mihály *Dorottya* című vígeposza, amely az 1789-es főispáni beiktatás alkalmából 1799-ben született. „Kapos – olvasom Csokonainál –, fővárosa Somogy határának, / S herceg Esterházy dominiumának, / Melly az elmúlt nyáron felette öröndett, / Keblébe fogadván annyi úri rendet, / Kik a nagy Széchényi főispánságának / Hallatlan pompával s fénynyel udvarlának, / Kapos, hol másként is igazságot tenni, / A megye tisztjei öszve szoktak menni, / Kapos volt a vidám Farsangnak is célja; / Hol szállásává lett a herceg kastélya.”

A régi Kaposvár és az Esterházy hercegi familia története ebben az időben, mondhatni, összefonódott: a nemrégiben még szinte elfeledett települést a nádori méltóságot viselő család emelte új fénybe, neki volt köszönhető nemcsak a megyeszékhelyi és bíróságközponti rang, hanem a látványos eredményeket hozó fejlődés is: a városképben, az intézményekben, a középületekben, akár a polgárházakban. Kaposvár így lett a tizennyolcadik század végére a magyar barokk építészet, kultúra és életforma egyik látványos, gazdag és tartalmas központjává. Szekfű Gyula, aki talán a magyar barokk művelődés leginkább tudós, mi több, lelkes híve volt, ebben a barokkban, mindenekelőtt a dunántúli barokkban látta a magyar művelődés történetének egyik legfényesebb korszakát. Voltak ennek a történetnek hasonlóképpen nevezetes korszak-

kai korábban is: az Árpád-házi királyok román, az Anjou uralkodók gótikus építészeti, művészeti kultúrája vagy éppen Mátyás király reneszánsza, ezeknek eredményeit, értékeit azonban, szomorú módon, tönkretették a folyamatos hadakozások, a kíméletlen török háborúk. A török hódoltság és a kuruc szabadságharc után a régi Magyarország úgyszólván romjaiban hevert, nemcsak a szerencsésebb nyugati országokhoz, a franciákhoz, olaszokhoz, bajorokhoz, hanem a csehekhez, lengyelekhez képest is. Talán csak a török háborúktól nem érintett felvidéki országrészben és Erdélyben maradtak meg a régebbi magyar művelődés építészeti emlékei. A magyar tizenharmadik századnak valószínűleg új országot kellett felépítenie: templomokkal, kastélyokkal, megyei és bírósági épületekkel, udvarházakkal, akár parasztportákkal. És persze be kellett népesítenie ezeket az újjászülető városokat, el kellett helyezni őket a nemzeti élet keretei között – mint a magyar művelődés és közélet műhelyeit. Bizonyára ezért tapasztalhatjuk azt, hogy a „rég Magyarországot” jóformán a „barokk Magyarországgal” azonos – mindez vonatkozik a régi Kaposvárra, a barokk Kaposvárra is.

Szekfű Gyula minderről találó megállapításokat tett nevezetes történeti összefoglalásában: „A barokk az első szellemi mozgalom, melyet a török hódoltságtól okozott hiatus következtében nem tudtunk azonnal, megindulásakor átvenni nyugati szomszédainktól; de bár elkésve jelentkeznek nálunk, mély hatást gyakorol a nemzeti lélekre és önmaga is átalakul speciális magyar kultúrjelenséggé. A magyar barokk minden más barokktól különbözik és lényegében az európai kultúra egy univerzális irányától megtermékenyült formája a nemzeti léleknek.” A „nemzeti léleknek” ezt a „formáját” szemlélhetjük a Dunántúli (vagy éppen az Alföld, a Felvidék és Erdély) barokk templomaiban, kastélyaiban, városközpontjaiban – valóban elmondható, hogy az első építészeti stílus, amely egyértelműen magyar nemzeti jelleget kapott, a barokk városképekben öltött alakot. A magyar barokk a nehéz megpróbáltatások után önmagát (és az európai kultúrában elfoglalható jogos helyét) kereső magyar nemzeti lélek első nagy önkifejezési formája volt (ezt követte később a nemzeti klasszicizmus, majd még később a magyar szecesszió).

A magyarság több mint ezer esztendő történelme során több alkalommal is korszakos változásoknak volt kiszolgáltatva: mindez nyomot hagyott „kollektív egyéniségén”, mondjuk így: „nemzeti lelkületén”. Ennek a történelemnek a mindig mozgalmas, mindig változékony és mindig, bizony, szomorú pusztításokkal együtt járó közel két évszázada után (az 1526-os mohácsi vereség és az 1711-es szatmári béke közé eső két évszázados korszak után) a tizenharmadik század a viszonylagos nyugalom és a békés építkezés korszaka volt. Ennek a korszaknak a ma is látható és tanulmányozható emléke az a magyar barokk kultúra, amely Kaposvár városmagjának az építészetét meghatározta.

Ebben az építészeti, mondhatnám urbánus környezetben volt jelen a kaposvári szellemi élet és irodalmi kultúra is, olyan írókra gondolok, mint az imént idézett Csokonai Vitéz Mihály, a Somogy megyei táblabírói tisztséget viselő Berzsenyi Dániel, aki nemcsak a megyegyűlések szorgalmas résztvevője volt, hanem az 1816-ban alapított megyei könyvtár állandó olvasója is, továbbá a Kaposváron Rippl-Rónai József nevezetes villájában vendégeskedő Ady End-

re és MórícZ Zsigmond, a Somogy című hetilapot 1883-ban megalapító Roboz István, a gyermekkorának éveit itt töltő Fekete István és mindenekelőtt a város, mondhatnám: klasszikus költője és Kaposvár életének elhivatott krónikása: Takáts Gyula, akinek élete és munkássága nemcsak Kaposvár huszadik századi kultúrájának, hanem múltjának is megörökítője volt. Mellettük azután, már a jelenben, számos magyar író, hogy csak néhány nevet említsek: Tornai József, Czigány György, Tüskés Tibor, Ágh István, Albert Gábor, Albert Zsuzsa, Kósa Csaba, Veress Miklós, Varga István, a bácskai Tari István, az erdélyi Kántor Lajos, a felvidéki Koncsol László került bensőséges kapcsolatba Somogyország fővárosával.

A barokk Kaposvárról beszéltem az imént, s hadd hivatkozzam, csak futólagosan, ennek legfontosabb építészeti emlékeire. Ilyen az egykori római katolikus plébániatemplom, ma már csak emlékeiben, minthogy az 1737 és 1744 között létesült építményt 1886-ban neoromán stílusban alakították át (milyen jó volna, ha ma is állna az egykori kéttornyú barokk épület), az 1800-ban későbarokk stílusban épített Dorottya-ház, Csokonai Vitéz Mihály vígeposzána képzeletbeli színhelye, az 1774-ben épült Arany Oroszlán patika, amely arról is nevezetes, hogy itt gyógyszerészkedett egy időben a város nagynevű festője: Rippl-Rónai, és egy sereg polgárház, amely ma is magán viseli a barokk korszak stílusjegyeit. Ezt az építészeti kultúrát egészítették ki később a tizenkilencedik század nemzeti klasszicizmusának stílusjegyeit magukon hordozó további épületek, például az 1828 és 1832 között épült Megyeháza, az 1820 körül épített Rippl-Rónai Múzeum, az 1832-ben épült Kollégium (a Dorottya-ház mellett), majd a későbbi korszakból való, a magyar vidéki városi kultúrára (például Szabadka vagy Nagyvárad építészetére jellemző) szecessziós stílus emlékei, így az 1911-ben felépített Csiky Gergely Színház, az 1903-ban épült Városháza és több hasonló épület. Mindebben Kaposvár: a maga barokk, klasszicista és szecessziós (majd modern és posztmodern) építészeti kultúrájával illeszkedik a magyar vidék városaihoz, emellett vannak jellegzetesen dunántúli és ezen túlmenően egyéni tulajdonságai. Ezek a tulajdonságok alakították ki a ma is tanulmányozható városképet – mondhatnám a város „személyiségét”, „lelkületét”.

Az a három évszázad, amely a város újjáalapítása óta eltelt, igen termékenynek bizonyult Kaposvár kultúrája tekintetében is. Ma Kaposvár – a maga építészeti hagyományaival, kulturális életével és intézményeivel, amelyekhez szervesen hozzátartozik egyetemi, művészeti, színházi, zenei és irodalmi kultúrája is – a magyar kulturális geográfia egyik kitüntetett helye. Magam csak arra biztatnám a háromszáz esztendő városát, hogy őrizze és védje ezt a kulturális rangot, s ha kell (mégpedig manapság kell), akár áldozatokat is hozzon fenntartása érdekében. A mostani Kaposvár tartozik ezzel múltjának és hagyományainak – amit három évszázaddal ezelőtt egy Esterházy herceg vállalt magára, azt ma a polgárok közösségének kell megtennie. Így leszünk a nagyszerű múlt méltó örökösei, akik ezt az örökséget jó lelkiismerettel hagyhatjuk rá a jövődő nemzedékeire.

(Elhangzott a Festők Városa Hangulatfesztiválon, 2012. május 25-én, Kaposváron, a Megyei és Városi Könyvtárban.)